

بررسی سیر تکوین و تاثیرگذاری مدرنیسم بر معماری مجتمع‌های آپارتمانی مسکونی در ایران و ازبکستان

نازنین اسلامی^۱، فریبا البرزی^{۲*}

^۱ پژوهشگر دکتری، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.
^۲ استادیار، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران. نویسنده مسئول.

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۱۲/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۰۲

چکیده

پس از جنگ جهانی دوم، در فاصله سال‌های ۱۳۲۵ تا ۱۳۵۷ ه.ش. ایران در معرض تغییرات عمده‌ای در زمینه ساخت مجتمع‌های آپارتمانی مسکونی قرار گرفت. همچنین در این دوران در ازبکستان نیز تحولات متعددی در حوزه معماری مسکونی این کشور صورت پذیرفت. هدف از پژوهش حاضر تبیین تاثیر فرآیندهای مدرنیستی حاکم بر این جوامع بر چگونگی ساختاردهی معماری مجتمع‌های مسکونی در دوره معاصر و بازه زمانی پهلوی دوم در ایران و هم‌زمان با آن در ازبکستان می‌باشد تا به این سوالات پاسخ داده شود: آیا جریان‌های مدرنیستی در کشورهای ایران و ازبکستان بر سیر تحول مجتمع‌های مسکونی در این دو کشور تاثیرگذار بوده‌اند؟ تحولات معماری مسکونی ایران و ازبکستان در این دوره دارای چه ساختار، ماهیت و وجه تفاوت و شباهتی بوده‌اند؟ این پژوهش به‌صورت تطبیقی و با رویکردی کیفی به کمک مطالعات اسنادی صورت گرفته‌است که در آن از روش تحقیق تاریخی-تفسیری در بخش گردآوری مبانی نظری-تاریخی و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی در زمینه بررسی معماری مجتمع‌های مسکونی استفاده شده است. جامعه آماری شامل تمام مجتمع‌های آپارتمانی می‌باشد که به سبک معماری مدرن در ایران در دوره پهلوی دوم و هم‌زمان با آن در ازبکستان ساخته شده‌اند و جامعه نمونه شامل آن تعداد از مجتمع‌های مسکونی می‌باشد که در بازه زمانی مشابه قرار دارند و از نظر شباهت‌های کالبدی و عملکردی دارای قرابت‌های سبک‌شناسانه می‌باشند. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهند که مولفه‌های نوین طراحی مجتمع‌های مسکونی در هر سه بعد عینی، عملکردی و کالبدی در دو کشور به‌صورت مشابه نمود یافته‌اند و تجلی مولفه‌های عینی، نسبت به دو مولفه دیگر پررنگ‌تر بوده است؛ اما در اواخر حکومت شوروی در ازبکستان آپارتمان‌هایی ساخته شدند که با بهره‌گیری از تزئینات دوران اسلامی سعی در بازتاب فرهنگ ملی ازبکستان داشتند. همچنین در این دوران در کنار مجتمع‌های آپارتمانی، خانه‌های دوطبقه با حیاط باز خصوصی و با نماهای بیرونی بدون پنجره ساخته شدند که بازگشت به ساختارهای سنتی خانواده ازبک‌ها را نشان می‌دهند.

واژگان کلیدی: معماری مسکونی (مجتمع‌های آپارتمانی)، معماری معاصر ایران، معماری معاصر ازبکستان، مدرنیسم.

* نویسنده مسئول: E-mail: faalborzi@yahoo.com

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان "بررسی تطبیقی جریان‌های فکری تاثیرگذار بر شکل‌گیری معماری ایران و ازبکستان در دوره معاصر" می‌باشد که به راهنمایی نویسنده دوم در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین انجام شده است.

■ مقدمه

توسعه شتابان شهرنشینی در کنار پدید آمدن فناوری جدید ساختمان در دوره پهلوی دوم، به تدریج باعث شکل‌گیری صورت جدیدی در شهرهای ایران شد. در این دوره، با رشد سریع طبقه متوسط شهری، احزاب تکنوکرات در عرصه سیاست پدید آمدند و عمران و توسعه مدرن شهری آغاز شد. به واسطه رشد سرسام‌آور جمعیت، کشور بلافاصله با مشکل بزرگی به نام مسکن مواجه شد. تا قبل از وقوع انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ ه.ش. پنج برنامه توسعه در ایران به اجرا گذاشته شد. برنامه‌های توسعه اول و دوم (که در فاصله سال‌های ۱۳۲۸ تا ۱۳۴۱ ه.ش. به تصویب رسیدند)، ملهم از تحولات جوامع مدرن مثل ایالات متحده آمریکا و کشورهای اروپای غربی بودند. تمرکز عمده هر دو برنامه بر تعیین چارچوبی زیربنایی برای رشد و توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بود. برنامه سوم توسعه (که در فاصله سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۴۶ ه.ش. به اجرا گذاشته شد) به معضل مسکن از منظر اقتصاد عام و توسعه اجتماعی می‌نگریست. برنامه چهارم توسعه (که در فاصله سال‌های ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۱ ه.ش. تصویب شد) بر استفاده از مواد و مصالح ساختمانی خاص، سبک‌های معماری و نوسازی محلات تاکید داشت. این برنامه آپارتمان‌سازی و احداث مجتمع‌های مسکونی را نیز تشویق می‌نمود. برنامه پنجم توسعه (برنامه نوشته‌شده در حد فاصل سال‌های ۱۳۵۲ تا ۱۳۵۷ ه.ش.) نقطه عطفی را در تاریخ ایران رقم زد. افزایش خیره‌کننده درآمدهای نفتی، دولت را بر آن داشت تا میزان سرمایه‌گذاری را تا پنج برابر افزایش دهد. در این برنامه احداث سی هزار واحد مسکونی در سال منظور شده بود (بانی مسعود، ۱۳۹۹، ۱۲۲-۱۲۱).

در همین زمان در نواحی آسیای مرکزی (ترکستان و ماوراءالنهر)، که از گذشته‌های دور جزئی از قلمرو اصلی ایران بوده‌اند (ویلبر و گلمبک، ۱۳۷۴، ۱۶۷)، نیز تحولات این‌چنینی در حوزه معماری مجتمع‌های مسکونی به چشم می‌خورد. با توجه به پیشینه تاریخی کشور ازبکستان می‌توان این‌گونه اذعان نمود که تحولات سیاسی-اجتماعی این منطقه در طول تاریخ، همواره بر تحولات منطقه‌ای و به‌خصوص ایران تاثیرگذار بوده است. بسیاری از نواحی آسیای مرکزی، به‌ویژه نواحی خراسان بزرگ و ماوراءالنهر (کشورهای ازبکستان، ترکمنستان و تاجیکستان کنونی)، تابع حکومت مرکزی ایران بودند؛ اما در قرن نوزدهم میلادی (اواخر دوره قاجار) تحولاتی شکل گرفت که باعث جدایی همیشگی این مناطق از قلمرو ایران شد. این امر به تحولات جهانی در قرن نوزدهم و گسترش نفوذ و قدرت روسیه و به دنبال آن تضعیف حکومت مرکزی ایران مربوط می‌شد. سرانجام در سال ۱۸۸۱ م. (۱۲۶۰ ه.ش.) پیمان آخال^۱ میان امپراتوری روسیه و سلسله قاجار ایران برای تعیین مرزهای دو کشور در نواحی ترکمن‌نشین شرق دریای خزر بسته شد و به موجب مفاد این پیمان، تصرف خوارزم به دست روس‌ها رسمیت بخشیده شد. بدین ترتیب شهر تاشکند تحت تصرف روس‌ها درآمد. بدین‌شکل در طول هفتاد سال سلطه نظام سوسیالیستی شوروی، دولت مرکزی، مدیریت و اجرای کلیه فعالیت‌های فرهنگی، هنری و معماری و نوسازی شهری را در سراسر این امپراتوری وسیع در اختیار و انحصار داشت. همچنین می‌توان اذعان داشت تغییرات وسیع در عرصه‌های فرهنگی، هنری، معماری و شهرسازی مدرنیته از دوره خروشچف^۲ پس از مرگ استالین^۳ از سال ۱۹۵۳ م. شروع شد (وفایی، ۱۳۸۸، ۵۳). بر طبق قوانین شوروی، تاشکند همواره به‌عنوان مرکزی مهم برای انبوه‌سازی ساختمان و به‌ویژه مسکن به همراه مسکو و لنینگراد تلقی می‌شده است. با این حال، وزن معماری و پویایی شهری در تاشکند در بازنگری و انطباق دائمی طرح جامعی در نظر گرفته شد که از سال‌های دهه ۳۰ م. به‌عنوان یک ابزار دولتی برای توسعه شهری تاشکند مورد استفاده قرار گرفته شد. بدین ترتیب طرح جامع سال ۱۹۶۶ م. به منظور تقویت بازسازی

در گستره کشور و انطباق با روح زمانه متناسب با متحول‌سازی شهر قدیمی تاشکند تدوین شد (Meuser, 2016, 10).

از لحاظ بررسی جنبه ضرورت و نوآوری در تحقیق باید به این نکته اشاره کرد که مطالعات فراوانی در باب معماری تاریخی و سنتی کشور ازبکستان و مقایسه آن با کشور ایران صورت گرفته است، اما تاکنون پژوهش‌های اندکی در باب معماری معاصر ازبکستان صورت پذیرفته است و پژوهشی که به‌طور خاص به بررسی چگونگی سیر تحول معماری مسکونی (مجتمع‌های آپارتمانی) در ازبکستان و بررسی وجوه شباهت و تفاوت‌های مجتمع‌های آپارتمانی در معماری ایران و ازبکستان بپردازد، صورت نگرفته است. بدین ترتیب هدف از پژوهش حاضر این‌گونه تبیین شده است که با توجه به قرارگیری کشور ایران و ازبکستان در یک حوزه تاریخی و جغرافیایی و با توجه به پیشینه سرزمین ایران و داشتن ریشه‌های غنی فرهنگی و تاریخی مشترک میان آن دو (بدری، ۱۳۹۱، ۲۳)، سعی بر آن است تا با طرح مطالعه تطبیقی، تاثیر جریان‌های مدرنیستی حاکم بر این جوامع بر چگونگی تحولات معماری مسکونی (مجتمع‌های آپارتمانی) ایران و ازبکستان در دوره معاصر و بازه زمانی پهلوی دوم در ایران و هم‌زمان با آن در ازبکستان مورد بررسی قرار گیرد. در نتیجه، شناخت سیر تکوین جریان‌های مدرنیستی و نحوه تاثیرگذاری آن‌ها بر شکل‌گیری آپارتمان‌های مسکونی در ایران و ازبکستان از اهداف این پژوهش هستند تا به این سوالات پاسخ داده شود: آیا جریان‌های مدرنیستی (در عرصه سیاسی، فرهنگی و اجتماعی) در کشورهای ایران و ازبکستان بر سیر تحول مجتمع‌های مسکونی در این دو کشور تاثیرگذار بوده‌اند؟ تحولات معماری مسکونی (عرصه طراحی و اجرایی مجتمع‌های آپارتمانی) ایران و ازبکستان دارای چه ساختار و ماهیتی بوده‌اند و وجه تفاوت و شباهت‌ها در عرصه طراحی و اجرای مجتمع‌های آپارتمانی مسکونی ایران و ازبکستان چگونه بوده‌اند؟

در این راستا، فرضیات پژوهش این‌گونه مطرح می‌شوند که سیر تحول مجتمع‌های آپارتمانی مسکونی تا حد زیادی تحت تاثیر فرآیندهای مدرنیستی و جریان‌های فکری غالب در حکومت و لایه‌های جامعه این کشورها بوده است و تشابه کلی در سیر تحول معماری مسکونی (حوزه مجتمع‌های آپارتمانی) در ایران در دوره پهلوی دوم و هم‌زمان با آن در ازبکستان در فاصله زمانی سال‌های ۱۹۸۳-۱۹۴۶ م. وجود داشته است، اما به نظر می‌رسد بازیابی ریشه‌های تاریخی و فرهنگی در مجتمع‌های مسکونی ساخته شده در ازبکستان شاخص‌تر و پررنگ‌تر باشد. در راستای پاسخ‌گویی به سوالات پژوهش به بررسی، تجزیه و تحلیل مجتمع‌های آپارتمانی مسکونی ساخته‌شده در ایران در دوره پهلوی دوم و هم‌زمان با آن در ازبکستان (در فاصله سال‌های ۱۹۸۳-۱۹۴۶ م.) پرداخته خواهد شد تا در عین بررسی جریان‌های مدرنیستی (سیاسی، اجتماعی و فرهنگی) چگونگی بازتاب این ویژگی‌های نوگرایانه در عرصه طراحی و اجرای مجتمع‌های مسکونی ایران و ازبکستان و وجه تفاوت و شباهت‌های آن‌ها شناسایی شوند.

■ پیشینه پژوهش

مطالعات بسیاری در باب بررسی ویژگی‌های معماری و شهرسازی تاریخی ایران و ازبکستان به‌خصوص زمانی که کشورهای آسیای مرکزی بخشی از قلمرو ایران محسوب می‌شدند (تا سال ۱۲۶۰ ه.ش.) صورت پذیرفته‌اند اما بعد از جدایی این مناطق از ایران و به زیر سلطه شوروی درآمدن این مناطق، تحقیقی که به‌طور ویژه و مشترک به بررسی سیر تحولات نوگرایانه تاثیرگذار بر تجربه مدرنیته و تاثیر مدرنیسم در عرصه شکل‌گیری مجتمع‌های آپارتمانی مسکونی در کشور ایران در دوره پهلوی دوم و هم‌زمان با آن در ازبکستان بپردازد، صورت نگرفته است. لذا در

راستای دستیابی به اهداف پژوهش؛ کتب و مقالاتی که مهم‌ترین آن‌ها در جدول ۱ نشان داده شده‌اند، مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

جدول ۱. پیشینه پژوهشی تحقیق (نگارندگان)

بعد	نوع	نام	سال	عنوان	توضیحات
معماری ایران	کتاب	بانی مسعود	۱۳۹۹	معماری معاصر ایران	بررسی همگرایی میان معماری و رشد و توسعه سیاسی و اجتماعی در ایران در دوره معاصر
	گزارش منتشر نشده	کیاکجوری	۱۳۵۱	مشخصات کوی‌ها و مسکن در ۹ محله شهر تهران	بررسی چگونگی شکل‌گیری برخی از کوی‌های تهران تحت فرآیندهای مدرنیزاسیون
	مقاله	طالبی و همکاران	۱۳۹۰	بررسی نقش حکومت، مردم و معماران در پیدایش کوی‌های مسکونی کوتاه مرتبه تهران	بررسی نقش حامیان و مخاطبان کوی‌ها، حکومت، مردم و معماران اضلاع نقش‌آفرین در پیدایش کوی‌های کوتاه مرتبه تهران
شهرسازی ایران	کتاب	حبیبی و هورکاد	۱۳۸۴	اطلس کلانشهر تهران	بررسی سیر تحولات، دگرگونی‌ها و مراحل رشد و توسعه شهری تهران در دوره معاصر
	مقاله	بدیع	۱۳۴۳	تهران بزرگ و علل پیدایش کوی‌های جدید	بررسی رویکردهای تاثیرگذار بر شکل‌گیری مجتمع‌های مسکونی در تهران
معماری ازبکستان	کتاب	Meuser	2016	Seismic Modernism Architecture and Housing in Soviet Tashkent	بررسی سیر تحولات شهر تاشکند در سه دوره استعمار شوروی و شیوه انبوه‌سازی مسکن
	کتاب	Abazov	2007	Culture and Customs of the Central Asian Republics	بررسی شیوه‌های تحول هنر و فرهنگ در دوره سنت، مدرن و دهه‌های اخیر در جوامع آسیای مرکزی
	مقاله	Castillo	1997	Soviet Orientalism: Socialist Realism and Built Tradition	بررسی سیر تغییرات فرهنگی و سنتی ازبکستان در دوره استعمار شوروی
شهرسازی ازبکستان	کتاب	Stronski	2010	Tashkent: Forging a Soviet City(1930-1966)	بررسی تغییرات ساختار شهری تاشکند در دوره استعمار شوروی بین سال‌های ۱۹۶۶-۱۹۳۰ م.
	مقاله	Akhmedov & Nazarova	2015	The Ways Of The Development Of Architecture Of Independent Uzbekistan	بررسی شیوه تحولات شهری بر پایه مدرنیزاسیون و ساخت‌وسازهای نوین اعم از بناهای عمومی و مسکونی در ازبکستان

روش تحقیق

این تحقیق با توجه به هدف آن، تحقیق نظری با رویکرد کیفی است که در دو مرحله مختلف، از طریق روش تحقیق تفسیری-تاریخی در بعد موضوعات نظری-تاریخی که در حوزه معماری نیز موثر است و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی در بعد تحلیل جامعه نمونه به صورت موردی و در نهایت به صورت تطبیقی انجام شده است. این پژوهش در جست‌وجوی آن است تا از طریق تحلیل نمونه‌ها به بررسی تاثیر متغیر مستقل تحقیق، یعنی فرآیندهای مدرنیستی بر متغیر وابسته، یعنی معماری مجتمع‌های مسکونی ایران و ازبکستان در دوره معاصر و بازه زمانی پهلوی دوم در

ایران و هم‌زمان با آن در ازبکستان بپردازد. بدین ترتیب در گام اول، به منظور استخراج داده‌ها و طبقه‌بندی مطالعات در جهت شناسایی فرآیندهای تاثیرگذار بر معماری مجتمع‌های مسکونی ایران و ازبکستان، از اسناد معتبری از جمله کتب و مقالات بهره برده شده است تا از طریق مطالعات اسنادی و میدانی از مجتمع‌های مسکونی ایران و ازبکستان، به جمع‌آوری مبانی نظری پژوهش اقدام شود. در مرحله دوم، پس از استخراج ویژگی‌ها و مولفه‌های نوین طراحی مجتمع‌های آپارتمانی مسکونی ایران و ازبکستان به‌واسطه جامعه آماری ایران و با مطالعه مجتمع‌های آپارتمانی موجود در زمینه معماری مسکونی ایران، شش مجموعه شامل مجموعه مسکونی چهارصد دستگاه، مجتمع مسکونی کوی نارمک، مجتمع مسکونی کوی کن، مجتمع مسکونی کوی شهرآرا، برج‌های مسکونی آ.اس.پ. و شهرک مسکونی اکباتان، که متاثر از فرآیندهای مدرنیستی در دوره پهلوی دوم و در فاصله زمانی ۱۳۵۷-۱۳۲۴ ه.ش. در ایران ساخته شده‌اند (به دلیل تشابه در بازه زمانی سال‌های ساخت و نیز تشابه در ویژگی‌های عینی، کالبدی و عملکردی که سه دسته از مولفه‌های نوین متاثر از فرآیندهای مدرنیستی در طراحی مجتمع‌های مسکونی در پژوهش می‌باشند) با شش نمونه از مجتمع‌های مسکونی منتخب در ازبکستان شامل مجتمع مسکونی کامو، مجموعه‌های مسکونی TDSK، مجتمع مسکونی سری ۱-۴۰۱TZH، مجتمع مسکونی N-1، مجتمع مسکونی ۹ طبقه سری ۴S-۶۲-۱۲۲ و مجتمع مسکونی ۱۷ طبقه میدان خاند المیزان^۴ که متاثر از فرآیندهای مدرنیستی در فاصله زمانی سال‌های ۱۹۸۳-۱۹۴۶ م. ساخته شده‌اند، مورد مطالعه و قیاس تطبیقی قرار گرفته‌اند تا در نهایت وجوه شباهت و تفاوت‌های این مولفه‌ها در مجتمع‌های مسکونی این دو کشور شناسایی شوند.

■ فرآیندهای مدرنیستی فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در ایران در دوره پهلوی دوم

تاریخ معماری معاصر ایران نشان می‌دهد که بعد از خارج شدن دانش معماری تاریخی ایران از گردونه رقابت، تمامی عرصه شهرهای کشور در موقعیت نوسازی قرار می‌گیرند و در این راستا عوامل گوناگونی مانند برنامه‌های عمرانی دولت در سطح مملکت، تغییرات سریع جمعیت شهرها، تدوین طرح‌های جامع شهری و تحولات فنی و فن‌آوری در مسیر و جهت‌شان تاثیرگذار بوده‌اند (Islami & Alborzi & Soltanzadeh, 2021, 117). رشد جمعیت شهری در دوره پهلوی دوم همواره فراتر از پیش‌بینی‌های برنامه‌های توسعه کشور بود. واحدهای مسکونی تا اواسط دهه ۱۳۲۰ ه.ش. در مناطق روستایی و شهری به طور عمده به صورت سنتی و با استفاده از مصالح بومی از قبیل خشت و سنگ، کاهگل و چوب ساخته می‌شدند. از پایان جنگ جهانی دوم حرکتی برای ساختمان‌سازی و ایجاد واحدهای مسکونی جدید به وجود آمد که در آن‌ها از مصالحی همچون آجر، تیرآهن و بتن استفاده می‌شد. تا سال ۱۳۳۵ ه.ش. واحدهای مسکونی جدید ۴۴ درصد خانه‌های شهری را تشکیل می‌دادند و نسبت آن‌ها تا سال ۱۳۴۵ ه.ش. به ۵۶ درصد افزایش یافته بود. تعداد اینگونه واحدها در همین دهه تقریباً دو برابر افزایش یافت (پاکدامن، ۱۳۵۵، ۳۵). طی ده سال بعد، یعنی تا سال ۱۳۵۵ ه.ش. می‌توان گفت که ۷۰ درصد از واحدهای مسکونی شهری و ۳۵ درصد از واحدهای مسکونی روستایی با مصالح و ابزارهای جدید ساخته شده بودند (آبراهامیان، ۱۳۷۶، ۱۴). در دهه ۱۳۳۰ ه.ش. با رشد افقی ابعاد شهر، مناطق مرکزی به تدریج با مجتمع‌های مسکونی آپارتمانی مشخص می‌شدند. معماران ایرانی به سرعت هرچه بیشتر روش‌های ساخت‌وساز جدیدی در کار خود به کار می‌بستند و در استفاده از تکنولوژی مدرن در ساخت آپارتمان به پیشرفت‌های قابل توجهی نائل شده بودند. خانه‌های تراس‌دار و حیاط‌دار «کوتاه‌مرتب» جای خود را به مجتمع‌های آپارتمانی «میان‌مرتب» بخشیدند. به‌خصوص باید به این نکته

اشاره داشت که حکومت وقت سیاست تشویق آپارتمان‌نشینی و ایجاد خانواده هسته‌ای، که به‌نوبه خود عامل نیرومندی در تغییر شیوه زندگی خانوادگی و منزل سنتی ایفا می‌نمود، را در دستور کار خویش گذاشته بود (بانی مسعود، ۱۳۹۹، ۱۱۲). به تبع رشد جمعیت شهرهای کشور، نیاز به فضاهایی برای اسکان افراد بیشتر نمود یافت و این روند معمولاً فراتر از پیش‌بینی‌های برنامه‌های توسعه کشور بود بدین ترتیب در این راستا، سیاست دیگر دولت، مدیریت توسعه‌شهری از راه اجرای طرح‌های شهرسازی برای ساخت مسکن ارزان بود.

■ ساخت خانه‌های ارزان

فکر ایجاد مجموعه‌های مسکونی ارزان از سوی دولت در کابینه سهام‌السلطان بیات در سال ۱۳۲۳ ه.ش. پذیرفته می‌شود. "شهر" به معنای "مدرن" کلمه، از ابتدای سال ۱۹۴۶ م. مطابق با ۱۳۲۵ ه.ش. در ابعاد وسیع توسط یک کارگزاری دولتی به نام بانک رهنی ایجاد شد. در همین سال بودجه‌ای بالغ بر ۵۰ میلیون ریال بنا به محاسبه شهرداری تهران برای ابتیاع یک سایت جهت احداث ۳۷۴ خانه تراس‌دار دوطبقه که بعدها به نام "چهارصد دستگاه" معروف شد، اختصاص یافت (هنر و معماری، ۱۳۵۰). این مجتمع توسط جمعی از معماران پیش‌گام، از جمله علی صادق، منوچهر خرسند، حسین صادق و عباس اژدری طراحی شده بود. تعهد این پروژه به ایده‌های مدرنیسم اروپایی در سازه بتنی به‌وضوح قابل تشخیص بود. پلان در یک سیستم شبکه‌ای قرار می‌گرفت و خیابان‌های آن مستقیم و انعطاف‌ناپذیر طراحی شده بودند. در مرکز سایت چهارصد دستگاه فضایی گشوده و میدانی در نظر گرفته شده بود، جبهه شمالی و جنوبی میدان محل استقرار واحدهای تجاری بود. خانه‌های این مجتمع به‌طرز جالب توجهی نسخه‌های مینیاتوری خانه حیاط‌دار سنتی ایران بودند که فضایی دنج برای زندگی اعضای خانواده فراهم می‌آوردند. بی‌شک این پروژه یکی از موفق‌ترین طرح‌های ساختمان‌سازی، برای حل معضل مسکن در ایران به شمار می‌آمد (اژدری، ۱۳۲۶، ۱۳۳-۱۲۵). کوی جدید دارای موسسات عمومی از قبیل مدرسه، گردشگاه، سینما و تئاتر، باغچه کودکان، شعب بانک‌ها، کلانتری، بیمارستان، زمین ورزش، مغازه‌ها و رستوران‌های عمومی می‌باشد که ساکنان آن را از هر حیث بی‌نیاز می‌نماید و همچنین خود باعث می‌شود که در زندگی ساکنان محل تحولی پیدا شود و به شهر کوچک خود علاقه‌مند شوند (شیبانی، ۱۳۲۵، ۲۸). به‌دنبال تجربیات دهه ۱۳۳۰ ه.ش. دهه‌های ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ ه.ش. را باید دوران اوج تهیه طرح‌های مجموعه‌های مسکونی نام نهاد. در این زمان دولت، بخش خصوصی و بانک‌ها برای پاسخ‌گویی به کمبود مسکن اقدام به اجرای این‌گونه طرح‌ها می‌کردند. خانه‌سازی برای کارکنان دولت در وزارتخانه‌های مختلف در جریان بود. وزارت آبادانی و مسکن طرح‌های متعددی در سراسر کشور اجرا می‌کرد. بانک رهنی و بانک ساختمانی نیز از سرمایه‌گذاران این‌گونه طرح‌ها بودند (بدیع، ۱۳۴۳، ۲۱۴).

■ اسکان در مجتمع‌های مسکونی

در ارزیابی کیفی این‌گونه طرح‌ها، می‌توان گفت طرح‌های گسترده‌ای همچون آرایشهر اصفهان که در افق طرح جامع آن، اسکان ۳۰۰ هزار نفر برآورده شده بود، در صدر قرار دارند. آرایشهر که بعد به پولادشهر تغییر نام یافت، بارزترین تجلی دیدگاه‌های شهرسازی مدرن در ایران است (هنر و معماری، ۱۳۵۶، ۷۲-۵۲) طرح شهر که در آن مهندسان مشاور ایرانی و روسی مشارکت داشتند، در دو ناحیه صنعتی و مسکونی شکل گرفته است. شهر از دو بخش تشکیل شده است: بخش مرکزی و خیابان‌های شعاعی، این بخش را به نواحی مسکونی تقسیم می‌کنند و بخش شمال غربی شهر که ترکیب شطرنجی دارد. پیش‌بینی مراکز خرید، تالارها، نمایشگاه‌ها، سینماها، رستوران‌ها،

پارک‌های متعدد و مراکز ورزشی از دیگر ملزومات طرح هستند که در امتداد شبکه‌های کمربندی، در بخش‌های مختلف شهر پیش‌بینی شده‌اند (حبیبی و هورکاد، ۱۳۸۴، ۱۲). آریاشهر توسط تیمی از اتحاد جماهیر شوروی به نام گپروگور^۵ با همکاری معمار ایرانی، جمشید فراست در سال ۱۳۵۴ ه.ش. طراحی شد (کیاکجوری، ۱۳۵۱، ۴۸). در کنار این‌گونه مجموعه‌ها، طرح‌های دیگری نیز که کیفیت نازل‌تری داشتند در فاصله دهه‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۰ ه.ش. در تهران شکل گرفتند: از آن جمله طرح‌های مربوط به کوی فرح (نیروی هوایی)، کوی چهارم آبان (نازی آباد)، کوی ۳۰ تیر (نارمک) و کوی ۱۳ آبان (شهر ری) را باید نام برد (طالبی و فرضیان و حجت، ۱۳۹۲، ۲۶).

در سال ۱۳۳۳ ه.ش. یک پروژه با ۷۵۰۰ واحد مسکونی، موسوم به کوی نارمک، در شمال شرق تهران آغاز شد. مجتمع کوی نارمک توسط تیمی به ریاست ناصر بدیعی که در پاریس تحصیل و کسب تجربه کرده بودند، عملی شد. معماران مجموعه با استفاده از مواد و مصالح جدید پیش‌ساخته و ارزان قیمت طراحی ارزانی را به انجام رساندند. پلان اصلی پروژه به چندین قسمت تقسیم می‌شد که شبکه‌ای از بلوک‌های مستطیلی با خیابان‌های مشجر را در بر می‌گرفت. بخش میانی پلان شامل یک میدان با فضای سبز و دو بلوار متقاطع بود. سه برج بر میدان یاد شده مشرف بودند که دفاتر اداری، شهرداری و تجاری را در دل خود جای می‌دادند. معماران کوی نارمک از سیستم فرانسوی خانه‌های پیش‌ساخته موسوم به کالاد^۶ استفاده کردند. خانه‌های یک طبقه نیمه‌مستقلی که با استفاده از پنل‌های ۱/۱۰ * ۱/۴۰ متری ساخته شدند. ایده سیستم مدولار مینی بر بخش‌های پیش‌ساخته یک راه‌حل جهانی در مواجهه با موضوع مسکن به شمار می‌آمد (خدایار، ۱۳۳۶، ۱۵-۱۰).



نمودار ۱. جریان‌های مدرنیستی تاثیرگذار بر شکل‌گیری معماری مسکونی (مجتمع‌های آپارتمانی) در سال‌های ۱۳۲۵-۱۳۵۷ ه.ش. در ایران (نگارندگان)

در اواسط دهه ۱۳۵۰ ه.ش. بلندمرتبه‌سازی در تهران رو به افزایش نهاد و به گرایشی پرتطرفدار تبدیل شد، به نحوی که مرحله دوم احداث ساختمان‌هایی به مراتب بلندتر در راه بود. مجتمع مسکونی آ.اس.پ. که توسط شرکت فرانسوی ستک باتیمان^۷ طراحی و احداث شد سبک جدیدی را در طراحی ساختمان‌های مسکونی به ایرانیان معرفی کرد. در سه برج آن چهار تیپ ساختمانی و تعداد ۳۸۹ واحد مسکونی به چشم می‌خورد. برج ۲۳ طبقه آسمان با ۸۹ واحد، یکی از سه برج سایت، به لحاظ پلان مستطیلی و برای صرفه‌جویی اقتصادی با اسکلت بتنی ساخته شده است. تسهیلات رفت‌وآمد عمودی در برج در مرکز ساختمان آن قرار دارد و یک کریدور دسترسی متمرکز در آن تعبیه شده است (جوادی، ۱۳۷۴، ۱۱۵). با توجه به مطالب ذکرشده، نمودار ۱. جریان‌های مدرنیستی تاثیرگذار بر شکل‌گیری معماری مسکونی (مجتمع‌های آپارتمانی) در سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۲۵ ه.ش. در ایران را نشان می‌دهد.

■ فرآیندهای مدرنیستی فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نوگرا در ازبکستان بین سال‌های ۱۹۴۶ تا ۱۹۸۳ م.

از زمان سلطه روس‌ها بر ازبکستان، مشخصه چشمگیر مراکز شهری آسیای مرکزی، همسازی مناطق جدید شهر با برنامه‌ریزی سبک اروپایی و معابر عریض شهری بود. مقامات شوروی اذعان داشتند که خیابان‌های کم‌عرض و پیچ‌درپیچ آسیای مرکزی باید در راستای مدل شوروی قرن نوزدهمی سازماندهی شوند. بدین ترتیب مهندسان شوروی، مناظر مدرن را برای شهرهای قدیمی ازبکستان ترسیم کردند. در این راستا، تعداد زیادی از خانه‌های مسکونی قدیمی و ساختمان‌های عمومی، تخریب شدند. اغلب، تمامی محله‌ها با بولدورز صاف شدند تا معابر جدید برای ایجاد آپارتمان‌های جدید به‌وجود آیند. این مدل‌ها به‌واسطه مفهوم مدرنیزاسیون شهری شوروی هدایت می‌شدند که به‌خصوص برای سیستم جدید حمل‌ونقل همراه با حجم بسیار زیاد خودروها در دهه ۱۹۳۰ م. طراحی شده بودند. برنامه‌ریزان شهری شوروی سعی داشتند که فقدان تنوع، رنگ و خلاقیت معماری در مجتمع‌های مسکونی را به کمک سرمایه‌گذاری‌ها در زمینه کاشت درختان و ایجاد مناطق سبز (پارک‌ها و زمین‌های بازی) بهبود بخشند (Abazov, 2007, 244). در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ م. بسیاری از مناطق صنعتی به‌طور قابل توجهی توسعه یافتند و شمار زیادی از آپارتمان‌های سه، پنج و سپس، شش و نه طبقه ساخته شدند تا مشکل کمبود مسکن را سریع‌تر حل کنند. اکثر آن‌ها از آجر قرمز ساخته‌شده و یا بعدها از بتن و بتن مسلح در سبک جامد و بی‌روح ساخته شدند (Castillo, 1997, 44). در دهه ۱۹۷۰ م. در راستای هم‌سازی با اقلیم و فرهنگ ازبکستان، برخی از معماران شروع به استفاده از گونه‌هایی از معماری مدرن متاخر در منطقه کردند و نیز برخی بازگشت به صورت‌های تاریخی معماری "معماری ملی‌گرا در فرم و صورت" را به‌طور رسمی در طول دوره استالین رواج دادند (Rujivacharakul et al., 2013, 215).

■ فرآیندهای انبوه‌سازی مجتمع‌های مسکونی در شهر تاشکند در فاصله سال‌های ۱۹۴۶ تا ۱۹۶۶ م.

شهر تاشکند به عنوان سومین شهر مهم در منطقه اتحاد جماهیر شوروی (پس از مسکو و لنینگراد و جلوتر از شهرهای کیف و مینسک) معرفی گردید. چیلاندار^۸ به‌عنوان یک پروژه کلان‌شهری کانون توجه بسیاری قرار گرفت. معماران شوروی سابق در بخش جنوب‌غربی شهر تاشکند اقدام به سازماندهی تاشکند چرومشکی^۹ نمودند. مبنای این اقدام، طرح جامع سال ۱۹۵۴ م. بود که در آن کمتر توجهی به پیکربندی تاریخی و قدیمی بخش‌های درونی

شهر تاشکند شده بود. چیلاندار با تعداد حدود ۲۰۰ هزار ساکن خود را به عنوان نوعی الگوی شهری شوروی در دل تاشکند معرفی نمود و برای راهبرد توسعه شهری دهه ۱۹۵۰ م. مدرنیزاسیون شهر شوروی را در چارچوب برنامه‌های کلان گسترش و نه از طریق تخریب فراگیر و بازسازی گسترده مطرح می‌نمود (Meuser, 2016, 38). در سال‌های بعد، تعداد ۹ کوارتال در بزرگترین شهرک مسکونی چیلاندار ساخته شدند. در پایان دهه ۱۹۵۰، صنعت ساخت‌وساز به لطف دستورالعمل‌های سیاسی تدوین شده از سوی خروشچف خود را مهیای تولید صنعتی می‌نمود. بین سال‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۰ م.، تولید سالیانه المان‌های بتن مسلح به میزان ۲۵ برابر رو به افزایش گذاشت. همراه با آن افزایش تولید سیمان نیز اتفاق افتاد؛ بین سال‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۰ م.، تولید سیمان به میزان ۴/۵ برابر افزایش یافت. ساخت‌وسازهای پیش‌ساخته به‌طور چشمگیر در قیاس با میانگین حاکم در سراسر شوروی افزایش داشت. در سال ۱۹۶۴ م. یک سوم از ساختمان‌های مسکونی به صورت صنعتی پیش‌ساخته احداث می‌شدند (Stronski, 2010, 19). چیلاندار شهرک مسکونی پرتراکم احداث شده بر اساس روش‌های صنعتی بود. کوارتال‌ها، مراکزی برای فعالیت‌های روزمره مردم را ارائه می‌نمودند و در خود مراکز فرهنگی، آموزشی و ورزشی بزرگی را جای داده بودند. در سال ۱۹۶۶ م. با وقوع زلزله، شهر قدیمی شرقی تاشکند تخریب شد. بدین ترتیب مجتمع‌های آپارتمانی مدرن در چارچوب برنامه انبوه‌سازی مسکن قابل اجرا گردیدند (Meuser, 2016, 41-43).

مجموعه‌های کامو نخستین سیستم ساخت‌وساز در تاشکند به شمار می‌آمدند که از نقطه نظر صنعتی به‌طور کامل پیش‌ساخته بوده‌اند. نخستین ساختمان‌های پیش‌ساخته تحت دستورالعمل ناظرین ساخت‌وساز فرانسوی بنا شدند و همکاران ازبک پشتیبان در زمینه سرهم بندی آن‌ها بودند.

مجموعه‌های TDSK از نظر زمانی به سیستم پیش‌ساخته فرانسوی کامو باز می‌گشتند و نسخه اصلاح شده آن محسوب می‌شدند که در آغاز از اروپا به دست آمد. مجموعه‌های TDSK در قیاس با مجموعه‌های کامو از نظر چیدمان بالکن‌ها تفاوت‌هایی دارند. اتاق نشیمن در این مجموعه وسیع‌تر بوده است. نخستین ساختمان‌های مسکونی در چارچوب مجموعه TDSK برای منطقه چیلاندار طراحی گردیدند (Meuser, 2016, 51-55).

■ انبوه‌سازی مجتمع‌های مسکونی پس از وقوع زلزله در فاصله سال‌های ۱۹۶۶ تا ۱۹۷۱ م.

به واسطه وقوع زلزله، آسیب‌های فراوانی به‌خصوص به ساختمان‌های قدیمی رسی وارد شد و در حدود ۳۵ هزار ساختمان سنتی تخریب شدند. بخش قدیمی (شرقی) تاشکند یارای ایستادگی در برابر چنین نیروهای قدرتمندی را نداشت. اما مرکز و بخش غربی شهر تاشکند که در آن ساختمان‌های اداری و مدرن که دارای طراحی سازه‌ای مستحکمی بودند، پابرجا ماندند. بدین ترتیب می‌توان گفت پس از زلزله، تاشکند به دو بخش تقسیم شده بود: شهر قدیمی تخریب شده از یک سو و شهر نوین فعال از سوی دیگر که دچار کمترین خسارات شده بود. بدین ترتیب آپارتمان‌های جدید، شیوه نوینی از زندگی را برای ساختارهای سنتی خانواده ازبک‌ها به همراه داشتند (Akhmadov & Nazarova, 2015, 48).

مجتمع مسکونی ۹ طبقه از سری ۵۴-۱۲۲-۶ شامل مسکن شماره ۷ در ناحیه مسکونی C-1، در سال ۱۹۶۷ م. توسط معماران مسکو طراحی گردید. این ساختمان‌های مسکونی هرکدام چهار آپارتمان را در خود جای می‌دهند که از طریق ضلع پشت به خیابان، در دسترس قرار دارند. نقشه طبقاتی، فضایی برای آپارتمان‌های یک، دو و سه اتاقی فراهم می‌سازد.

مجتمع مسکونی از سری ۱-TZH-۴۰۱ در سال ۱۹۶۸م. مسکن شماره ۲ در ناحیه مسکونی C-7 توسط معماران ازبک و گروه‌های ساختمانی، طراحی و ساخته شد. این آپارتمان‌ها در بخش داخلی این مجموعه قرار دارند. این مجموعه شامل یک ساختمان با ساخت آجری و آپارتمان‌های دو و سه اتاقی است و بالکن که بسیار باریک است، به اتاق خواب اختصاص داده شده است (Meuser, 2016, 97-105).

■ ترویج سبک ملی‌گرا به عنوان رویکردی در راستای بازیابی هویت تاریخی در ساخت‌وساز مجتمع‌های مسکونی تاشکند در فاصله سال‌های ۱۹۷۱ تا ۱۹۸۳ م.

در راستای همسازی ساختمان‌های مسکونی با شرایط جغرافیایی و اقلیمی، بازیابی سبک ملی‌گرا در تمام دوره استعمار شوروی نقطه عطفی در معماری ازبک‌ها بوده است. با این حال، همواره این فرآیند محدود به استفاده از تزئینات شرقی می‌شده است. ساختمان‌هایی که تا سال ۱۹۷۰ م. در ازبکستان ساخته شدند به نسل اول معماری ازبکستان تعلق داشتند که از گذشته پس‌استعماری رهایی یافته بودند و به شهر تاشکند نمای روسی بخشیده و ایده‌های مدرنیسم غربی پس از جنگ در آن‌ها تجلی یافته بود (Meuser, 2016, 166).



نمودار ۲. جریان‌های مدرنیستی تأثیرگذار بر شکل‌گیری معماری مسکونی (مجتمع‌های آپارتمانی) در سال‌های ۱۹۴۶-۱۹۸۳ م. در ازبکستان (نگارندگان)

همچنین تجربه مدرنیته شوروی می‌دانست که چگونه سنت‌های بومی و فرهنگی امپراطوری چند ملیتی را در قالب طرح‌های مدرن ادغام نماید و همگام با شعار «ثروت عمومی، اعتدال خصوصی» این اصل برنامه‌ریزی و سامان‌دهی ساخت‌وساز سوسیالیستی اغلب برای مجتمع‌های آپارتمانی مسکونی اعمال گردید (Stronski, 2010, 20). بدین ترتیب تزئینات دوران اسلامی در نمای آپارتمان‌های مسکونی به کار گرفته شد. اغلب نماهای موزاییکی به کار برده شده در آپارتمان‌های مسکونی در کارخانجات مدرن ساخت‌وساز پیش‌ساخته، ساخته می‌شدند (Meuser, 2016, 167). با توجه به مطالب ذکر شده، نمودار ۲. جریان‌های مدرنیستی تاثیرگذار بر شکل‌گیری معماری مسکونی (مجتمع‌های آپارتمانی) در ازبکستان در فاصله سال‌های ۱۹۸۳-۱۹۵۶ م. را نشان می‌دهد.

تحلیل یافته‌ها

از اوایل دهه ۱۳۳۰ ه.ش. سبک مدرن بین‌المللی به‌عنوان یکی از سبک‌های شاخص در ایران در حوزه معماری مسکونی و ساخت مجتمع‌های آپارتمانی شناخته شده بود و البته از اواسط دهه ۱۳۴۰ ه.ش. با افزایش درآمدهای نفتی، بسیاری از معماران ایرانی نسبت به اتخاذ رویکرد بین‌المللی روی مساعد نشان دادند و آن را نمادی برای شروع عصری جدید در عرصه معماری دانستند. بدین ترتیب رویکردهای نوگرایانه (در بعد کالبدی) با ظهور و شکل‌گیری فرم‌های مستطیل و مربع‌شکل با بهره‌گیری از مواد و مصالح نوین نظیر شیشه، بتن، فولاد و عناصر هندسی که کاربردی هستند و در پلان سایت‌هایشان غلبه دارند (بعد عملکردی)، نمود پیدا کرد. سیستم شبکه‌ای با بام‌های تخت و فاقد عناصر تزئینی در نما دارای سیستم شبکه‌ای راست‌گوشه یا نواری (بعد عینی) به نحو وسیعی در نمای آپارتمان‌ها به کار گرفته شد.

بدین ترتیب برای بررسی مجتمع‌های مسکونی منتخب در ایران و ازبکستان مولفه‌های نوگرایانه تاثیرگذار بر عرصه طراحی مجتمع‌های مسکونی در سه حوزه مولفه‌های عینی (شامل تزئینات و نما)، حوزه کالبدی (شامل فرم و حجم) و حوزه عملکردی (شامل روابط فضایی و مطابقت با بستر طرح) طبقه‌بندی شده‌اند. بدین ترتیب مولفه‌های نوین طراحی مجتمع‌های مسکونی طبق طبقه‌بندی ارائه شده در نمودار ۳ بیان شده‌اند.



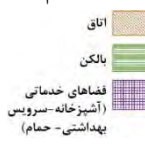



نمودار ۳. نمودار مولفه‌های نوین طراحی مجتمع‌های مسکونی متأثر از فرآیندهای مدرنیستی در سطوح مختلف (نگارندگان)

در این راستا با توجه به مطالب ذکرشده در بخش مبانی نظری، شش مجتمع مسکونی شامل مجموعه چهارصد دستگاه، مجتمع مسکونی نارمک، مجتمع مسکونی کوی کن، مجتمع مسکونی شهرآرا، برج های آ.اس.پ. و شهرک اکباتان، که متاثر از فرآیندهای مدرنیستی در دوره پهلوی دوم در ایران ساخته شده اند (به دلیل تشابه در بازه زمانی سال های ساخت و نیز تشابه در ویژگی های عینی، کالبدی و عملکردی) با شش نمونه از مجتمع های مسکونی منتخب در ازبکستان شامل مجتمع مسکونی کامو، مجموعه مسکونی TDSK، مجتمع مسکونی سری ۱-TZH-۴۰، مجتمع مسکونی N-1، مجتمع مسکونی سری ۴S-۶۲-۱۲۲ و مجتمع مسکونی میدان خادمالمیزان که در فاصله زمانی سال های ۱۹۸۳-۱۹۴۶ م. ساخته شده اند، مورد مطالعه و قیاس تطبیقی قرار گرفته اند.

جدول ۲. نمونه مجتمع های مسکونی منتخب در ایران و ازبکستان در سال های (۱۳۵۷-۱۳۲۵ ه.ش. و ۱۹۸۳-۱۹۴۶ م.) (نگارندگان)

ازبکستان			ایران			دوره
تصویر	ویژگی های معماری	نام بنا-سال ساخت	تصویر	ویژگی های معماری	نام بنا-سال ساخت	
 <p>تصویر ۲. مجموعه کامو (Meuser, 2016, 53)</p>  <p>تصویر ۴. پلان یکی از بلوک های مجموعه کامو (Meuser, 2016, 53)</p>	<p>استفاده از مصالح پیش ساخته، عدم استفاده از تزئینات، استفاده از فقدان تهویه کامل در آپارتمان، جانمایی حمام به عنوان پیونددهنده نشیمن و آشپزخانه</p>	مجموعه کامو	 <p>تصویر ۱. مجموعه کوی چهارصد دستگاه (اژدری، ۱۳۲۶، ۱۲۵)</p>  <p>تصویر ۳. پلان واحد مسکونی چهارصد دستگاه (کیاکجوری، ۱۳۵۱، ۴۰)</p>	<p>خانه های تراس دار دوطبقه، پلان شامل یک سیستم شبکه ای مدولار، سازه بتنی با بهره گیری از پام های تخت، فضاهای باز میانی و نسخه مینیاتوری خانه های حیاط دار ایران</p>	آپارتمان های مسکونی کوی چهارصد دستگاه	دوره نخست (۱۳۴۴-۱۳۲۵ ه.ش.)
		<p>۱۹۵۶ م.</p> 			<p>۱۳۲۹-۱۳۲۵ ه.ش.</p> 	مطابق با ۱۹۶۶ م.
 <p>تصویر ۶. مجموعه TDSK (Meuser, 2016, 56)</p>	<p>استفاده از خطوط عمودی و افقی در طراحی نما، بام تخت، استفاده از خطوط راست گوشه در طراحی پلان، ابعاد بزرگ تر اتاق های نشیمن نسبت</p>	مجموعه های TDSK	 <p>تصویر ۵. مجتمع مسکونی کوی نارمک (کیاکجوری، ۱۳۵۱، ۱۸)</p>	<p>استفاده از سیستم فرانسوی خانه های پیش ساخته کالاد، سقف مسطح، پلان ها شامل دو اتاق خواب و یک اتاق نشیمن</p>	آپارتمان های مسکونی کوی نارمک	از ۱۳۳۳ ه.ش. (شروع ساخت)
		<p>۱۹۶۶ م.</p> 			<p>۱۳۳۳ ه.ش.</p> 	مطابق با ۱۹۶۶ م.

 <p>تصویر ۸. پلان یکی از بلوک‌های مجموعه TDSK (Meuser, 2016, 56)</p>	<p>به مجموعه کامو</p>		 <p>تصویر ۷. پلان واحد مسکونی کوی نارمک (کیاجوری، ۱۳۵۱، ۱۷)</p>	<p>بودند که توسط آشپزخانه و حمام از یکدیگر جدا شده بودند.</p>		
 <p>تصویر ۱۰. ساختمان شماره ۲۵ از بلوک C-۴ (Meuser, 2016, 102)</p>  <p>تصویر ۱۲. پلان ساختمان شماره ۲۵ از بلوک C-۴ (Meuser, 2016, 102)</p>	<p>جان‌پناه‌های بتنی و شبکه‌های فلزی برای بالکن‌ها، استفاده از رنگ‌های روشن و خنثی در نمای ساختمان، عدم استفاده از تزئینات، بام تخت</p>	<p>مجتمع مسکونی ۹ طبقه از سری ۵۴-۱۲۲-۶۲ (ساختمان شماره ۲۵ از بلوک C-۴) ۱۹۶۷ م.</p> 	 <p>تصویر ۹. مجتمع مسکونی کوی کن (کیاجوری، ۱۳۵۱، ۲۶)</p>  <p>تصویر ۱۱. پلان واحد مسکونی در کوی کن (کیاجوری، ۱۳۵۱، ۲۵)</p>	<p>استفاده از خطوط افقی در نمای ساختمان، بام تخت، فاقد تزئینات، استفاده از روش‌های جدید پیش ساختگی، پنجره‌های بزرگ و نواری برای نورگیری بیشتر</p>	<p>آپارتمان‌های مسکونی کوی کن</p> <p>شروع ساخت سال ۱۳۴۵ ه.ش.</p> 	<p>دوره دوم (۱۳۵۰-۱۳۴۴ ه.ش.) مطابق با ۱۹۷۱-۱۹۶۶ (م.)</p>
 <p>تصویر ۱۴. ساختمان شماره ۲ از بلوک C-۷ (Meuser, 2016, 106)</p>  <p>تصویر ۱۶. پلان ساختمان شماره ۲ از بلوک C-۷ (Meuser, 2016, 107)</p>	<p>استفاده از کاشی‌های آبی و سفید در ورودی، استفاده از المان بتن به صورت یک صفحه مشبک در راستای همسازی با اقلیم در نما</p>	<p>مجتمع مسکونی از سری ۱-TZH (ساختمان شماره ۲ از بلوک C-۷) ۱۹۶۷ م.</p> 	 <p>تصویر ۱۳. مجموعه مسکونی کوی شهر آرا (نگارندگان)</p>  <p>تصویر ۱۵. پلان واحد مسکونی کوی شهر آرا (کیاجوری، ۱۳۵۱، ۴۰)</p>	<p>عدم استفاده از تزئینات، طراحی پلان با خطوط راست گوشه و مستقیم، بام تخت، کشیدگی و ساختار افقی در منظر شهری</p>	<p>آپارتمان‌های مسکونی کوی شهر آرا</p> <p>۱۳۴۴ ه.ش.</p> 	

 <p>تصویر ۱۸. مجتمع مسکونی ۱۷ طبقه (Meuser, 2016, 234)</p>  <p>تصویر ۲۰. پلان مجتمع مسکونی ۱۷ طبقه (Meuser, 2016, 234)</p>	<p>ساختار عمودی و کشیده در منظر شهری، عدم استفاده از تزئینات، بام تخت، استفاده از خطوط افقی در نمای ساختمان، استفاده از خطوط راست گوشه در طراحی پلان</p>	<p>مجتمع مسکونی ۱۷ طبقه پیرامون میدان خادامیزان</p> <p>۱۹۸۳ م.</p> 	 <p>تصویر ۱۷. برج‌های مسکونی آ. اس. پ. (URL 1)</p>  <p>تصویر ۱۹. پلان برج مسکونی آ. اس. پ. (کیاکجوری، ۱۳۵۱، ۴۰)</p>	<p>برج‌های ۲۳ طبقه با طراحی یک کری‌دور دسترسی متمرکز، برای افزایش حس فضایی در آپارتمان‌ها، آشپزخانه به بخشی از اتاق نشیمن بدل شده، پوسته خارجی ساختمان دیوارنماست.</p>	<p>برج‌های مسکونی آ. اس. پ.</p> <p>۱۳۵۰ تا ۱۳۵۴ ه.ش.</p> 	<p>دوره سوم (۱۳۵۷-۱۳۵۰ ه.ش) مطابق با ۱۹۸۳-۱۹۷۱ م.</p>
 <p>تصویر ۲۲. مجتمع مسکونی N-1 (Meuser, 2016, 86)</p>  <p>تصویر ۲۴. پلان مجتمع مسکونی N-1 (Meuser, 2016, 86)</p>	<p>معماری مدرن بین‌المللی، پیش‌ساخته، استفاده از بتن مسلح و پانل‌های جامد و بی‌روح، پنجره‌های نواری و سرتاسری در نمای ساختمان، استفاده از رنگ‌های خنثی و بام مسطح</p>	<p>مجتمع مسکونی N-1</p> <p>(۱۹۷۴ م.)</p> 	 <p>تصویر ۲۱. شهرک مسکونی اکباتان (URL 2)</p>  <p>تصویر ۲۳. پلان واحد مسکونی فاز ۱ مجتمع اکباتان (جوادی، ۱۳۷۴، ۱۲۵۰)</p>	<p>معماری مدرن پیش‌ساخته، حذف تزئینات، پلان‌های تیپ، پنجره‌های نواری و سرتاسری، کم‌شدن وزن بصری ساختمان به دلیل استفاده گسترده از شیشه</p>	<p>شهرک مسکونی اکباتان</p> <p>۱۳۴۵ تا ۱۳۵۷ ه.ش.</p> 	

در فاصله سال‌های ۱۹۷۱-۱۹۸۳ م. به‌موازات همسازی آپارتمان‌های مسکونی با شرایط فرهنگی، اقلیمی و تاریخی، سبک ملی‌گرایانه به‌عنوان سبکی شاخص، در محوریت کار دولت قرار می‌گیرد. تزئینات معماری دوران اسلامی و طرح‌های هندسی دوران اسلامی در فرآیند انبوه‌سازی مسکن مورد توجه دولت و ملت قرار می‌گیرند. جدول ۳. به بررسی برخی از آپارتمان‌های ساخته‌شده با بهره‌گیری از تزئینات معماری دوران اسلامی در نما، در راستای بازیابی

هویت تاریخی ازبکستان می‌پردازد که در برخی از آن‌ها از کاشی‌های فیروزه‌ای رنگ، تزئینات دوران اسلامی نظیر گره‌های هندسی در نمای ساختمان‌ها استفاده شده است.

جدول ۳. نمونه مجتمع‌های مسکونی ساخته‌شده با بهره‌گیری از تزئینات معماری دوران اسلامی در ازبکستان (نگارندگان)

دوره	نام بنا	سال	ویژگی‌های معماری	تصویر	پلان
دوره سوم (۱۳۵۷-۱۳۵۰ ش.ه مطابق با ۱۹۸۳-۱۹۷۱ م.)	مجتمع مسکونی ۹ طبقه در خیابان بابور ۱۰	۱۹۷۴ م.	ویژگی‌های کالبدی: بام مسطح، بهره‌گیری از خطوط راست‌گوشه و مستقیم در طراحی نما، ساختار عمودی در منظر شهری ویژگی‌های عملکردی: پلان مستطیل شکل با زوایای راست‌گوشه، قرارگیری اتاق‌ها در دو طرف راهروها ویژگی‌های عینی: استفاده از نماهای موزاییکی با طرح‌های تزئینات معماری دوران اسلامی در راستای ترویج معماری سبک ملی‌گرا		 تصویر ۲۶. پلان مجتمع مسکونی (Vienna centre of architecture, 2013, 217)
	طرح توسعه آپارتمان‌های مسکونی ریزمنطقه‌ای در تاشکند	۱۹۷۷ م.	ویژگی‌های کالبدی: استفاده از شبکه‌بندی بتنی منحنی و روماتیک در نمای ساختمان ویژگی‌های عملکردی: کاهش ۴ تا ۶ درجه سلسیوس دمای ساختمان به دلیل بهره‌گیری از شبکه‌بندی سایبانی در نمای ساختمان ویژگی‌های عینی: بهره‌گیری از نمای موزاییکی با طرح‌های تزئینات معماری دوران اسلامی و شبکه‌بندی محافظ ساختار منحنی		 تصویر ۲۷. آپارتمان‌های مسکونی ریزمنطقه‌ای در تاشکند (Meuser, 2016, 182)
	تصویر ۲۸. پلان آپارتمان‌های مسکونی (Meuser, 2016, 184)				

مسکن دو طبقه نیز به‌عنوان طرحی تکمیل‌کننده، در کنار طرح‌های استاندارد ساخته شد. این موارد به لحاظ اقلیم (تهویه در تمام جهات) و جامعه‌شناسی (حفظ ساختار خانواده ازبک‌ها) به بناهای مسکونی سنتی موجود در شهر قدیمی تاشکند نزدیک‌تر شدند. طرح خانه نیمه‌مجزای شطرنجی در ردیف‌های متناوب، اتاق‌های یک طبقه با دسترسی مستقیم به باغ، مرجع تاریخی به خانه‌های حیاطدار ازبک‌ها را دربردارد. به‌علاوه، طرح‌ها به‌واسطه دیوارها یا نماهای بیرونی بدون پنجره تعبیه می‌شوند (Meuser, 2016, 187). جدول ۴. نمونه‌هایی از طرح ساخت خانه‌های دو طبقه حیاطدار مطابق با ساختارهای سنتی خانواده ازبک‌ها را در تاشکند در فاصله سال‌های ۱۹۸۳-۱۹۷۱ م. نشان می‌دهد.

جدول ۴. خانه‌های دوطبقه حیاطدار مطابق با ساختارهای سنتی خانواده ازبک‌ها در سال‌های ۱۹۸۳-۱۹۷۱ م.
(Meuser, 2016, 188-193)



جدول ۵. به بررسی و تحلیل مولفه‌ها و پارامترهای نوین طراحی مجتمع‌های مسکونی در نمونه بناهای منتخب در ایران و ازبکستان می‌پردازد. در این جدول وجود مولفه‌ها در هر بنا با علامت + و عدم وجود آن با علامت - نشان داده شده است.

جدول ۵. تحلیل نمونه مجتمع‌های مسکونی منتخب در ایران و ازبکستان (نگارندگان)

عملکردی		کالبدی		عینی		پارامترها	
از دست‌دادن حس حریمیت واحدها با در معرض قرار گرفتن اکثر بخش‌های مجتمع مسکونی	-	بهره‌گیری از سقف‌های مسطح	+	بهره‌گیری از رنگ‌های خنثی و طیف خاکستری	+	کوی چهارصد دستگاه	کشور ایران
ادغام مجتمع‌های مسکونی با بستر فیزیکی‌شان بدون توجه به زمینه، بستر، فرهنگ و اقلیم	-	کشیدگی بنا و ساختار عمودی در منظر شهری	-	بهره‌گیری از پنجره‌های نواری در نمای آپارتمان‌ها	+	کوی نارمک	
ایجاد کاربری‌های عمومی و فضاهای خدماتی در سایت مجتمع‌ها و ایجاد فضای باز یا گردش آزاد	+	طراحی پلان با خطوط مستقیم و راست گوشه	+	استفاده گسترده از شیشه و فولاد در مجتمع‌های آپارتمانی و کم شدن وزن بصری بلوک‌ها	-	کوی کن	
توجه بیشتر به ملاحظات مهندسی کارکردگرایانه به جای ملزومات زیبایی‌شناختی در آپارتمان‌ها	+	تضاد شدید بین رنگ‌های داخل و خارج مجتمع	-	استفاده از پنجره‌های نواری در نمای آپارتمان‌ها	+	کوی شهرآرا	
استفاده از پلان آزاد و عدم استفاده از تعداد زیادی دیوار و جداکننده	-	استفاده غالب از مواد و مصالح پیش‌ساخته	-	عدم استفاده از تزئینات در نمای آپارتمان‌ها	+	برج‌های آ.اس.پ.	
استفاده از پلان آزاد و عدم استفاده از تعداد زیادی دیوار و جداکننده	-	عدم استفاده از تزئینات در نمای آپارتمان‌ها	+	استفاده از زوایای ۹۰ درجه هم در طراحی پلان و هم در نمای مجتمع‌های مسکونی	+	شهرک اکباتان	

۵	۵	۵	۶	۲	۶	۳	۶	۱	۳	۶	۶	۵	۶	۱	جمع پارامترها
۲۳				۱۹					۲۴						جمع هر مولفه
+	+	-	+	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	مجموعه کامو
+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	مجموعه‌های TDSK
+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	مجتمع مسکونی ۹ طبقه سری ۶۲-۱۲۲-۵۴
+	+	-	-	-	+	-	+	+	-	-	+	+	+	-	مجتمع مسکونی سری ۱- ۴۰۱TZH-
+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	مجتمع مسکونی ۱۷ طبقه میدان خامدالمیزان
+	+	-	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	مجتمع مسکونی N-1
۶	۶	۳	۵	۲	۶	۳	۶	۱	۳	۴	۶	۶	۶	۱	جمع پارامترها
۲۲				۱۹					۲۳						جمع هر مولفه

ازبکستان

با توجه به جدول ۵، تاثیرگذاری مولفه‌های نوین طراحی مجتمع‌های مسکونی در ساختمان‌های ساخته شده در ایران و ازبکستان در بعد عینی یعنی ویژگی‌های نمای ساختمان‌ها و تزئینات، دارای بیشترین تاثیرگذاری (در ایران با فراوانی ۲۴ و در کشور ازبکستان با فراوانی ۲۳) بوده‌اند و پس از آن بعد عملکردی در حیطه روابط فضایی و سیرکولاسیون‌های کارکردگرایانه (در ایران با فراوانی ۲۳ و در ازبکستان با فراوانی ۲۲) قرار دارد. بعد کالبدی نیز در مرتبه سوم (در ایران با فراوانی ۱۹ و در ازبکستان نیز با فراوانی ۱۹) قرار دارد. بنابراین می‌توان این‌گونه ادعان داشت که در هر دو کشور شیوه‌های تاثیرپذیری از فرآیندهای مدرنیستی در عرصه طراحی مجتمع‌های مسکونی از نظر ابعاد عینی، عملکردی و کالبدی تقریباً مشابه بوده‌اند با این تفاوت که در ازبکستان در فاصله سال‌های ۱۹۸۳-۱۹۷۱ م. در راستای هم‌سازی مجتمع مسکونی با شرایط فرهنگی، اقلیمی و تاریخی سبک ملی‌گرا، به‌عنوان سبکی شاخص در محوریت کار دولت قرار می‌گیرد. تزئینات معماری دوران اسلامی و طرح‌های هندسی دوران اسلامی در فرآیند انبوه‌سازی مسکن مورد توجه و استقبال دولت و ملت قرار می‌گیرند و همچنین در این دوران خانه‌های حیاطدار نیمه مجزای شطرنجی در ردیف‌های متناوب (اتاق‌های یک طبقه) با دسترسی مستقیم به باغ که مرجع تاریخی به خانه‌های سنتی ازبک‌ها دارد، ساخته می‌شوند.

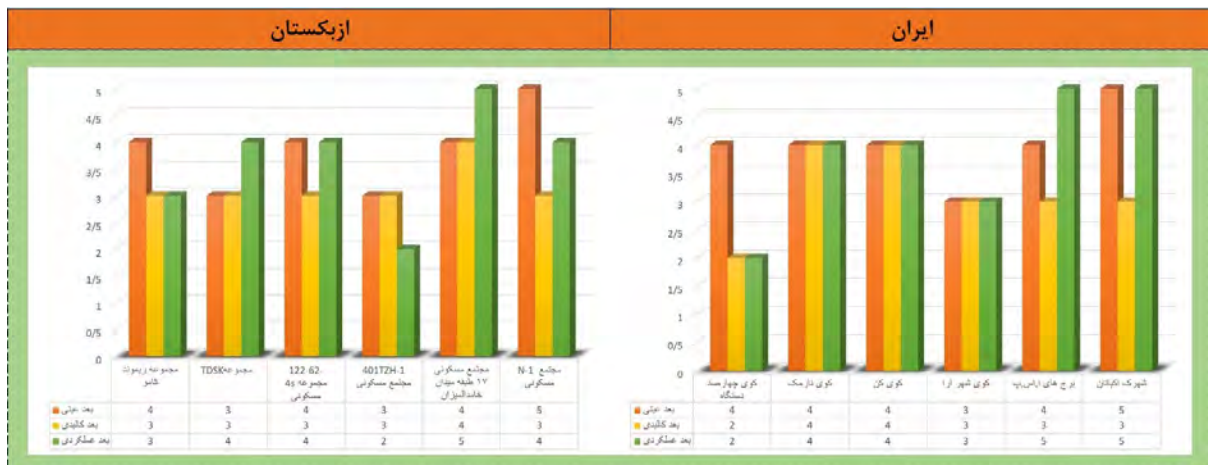
نتیجه‌گیری

در دوره پهلوی دوم تحولات گسترده‌ای تحت فرآیندهای مدرنیزاسیون صورت می‌گیرند. در ایران در فاصله سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ ه.ش. گرایش به معماری مدرن، اغلب از طریق ساخت خانه‌ها و مجتمع‌های مسکونی، در اوج خود بوده است. بدین ترتیب مدرنیسم در اواسط دهه ۱۳۴۰ ه.ش. تاثیر ژرفی بر فضای ذهنی ایرانیان نهاد و در سراسر

کشور به سرعت و به طور وسیع گسترش پیدا کرد. بدین صورت تغییر تدریجی پلان‌ها به سمت الگوهای مدرن مشاهده گردید. در اولین کوی احداث شده اثراتی از به‌کارگیری الگوهای سنتی در پلان‌ها قابل مشاهده است و فضاهای زندگی در دو سوی حیاط قرار دارند (کوی چهارصد دستگاه). این امر در کوی‌های بعد جای خود را به پلان‌های کاملاً جدیدی می‌دهد (کوی نارمک و کوی کن). همچنین در ساخت بناها از روش‌های جدیدی نظیر پیش‌ساختگی استفاده می‌شده است. در این دوران، خانه‌سازی برای یک خانواده منفرد و بسیار کمتر از آن، احداث مجتمع‌های آپارتمانی، محبوب‌ترین و پرطرفدارترین جریان معماری در بخش خصوصی باقی ماندند. در دهه ۱۳۴۰ ه.ش. گرایش به بلندمرتبه‌سازی آغاز شد و تا انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ ه.ش. ادامه یافت. در دهه ۱۳۵۰ ه.ش. به مدد شرکت‌های اروپایی و آمریکایی انبوه‌سازی در ایران از محبوبیت بسیار برخوردار شد، که نشانه‌های آن را می‌توان به وضوح در احداث مجتمع‌های مسکونی پرجمعیت و بلندمرتبه در همین دوره مشاهده کرد (مجتمع‌های آس.پ و شهرک اکباتان). این بلوک‌های مسکونی دارای خصوصیت‌های مدرنیستی غالب از جمله، پیلوتی بودند و بام تخت داشتند. این مجتمع‌ها خانوارهای کوچک و کم‌جمعیت با حداکثر دو فرزند را در دل خود جای می‌دادند. غالباً مجهز به امکانات رفاهی و خدماتی به سبک غربی، از جمله زمین بازی، استخر شنا، پارک و ... بودند.

در این دوره از معماری معاصر، ایران شاهد طراحی و ساخت مجتمع‌های مسکونی است که در وهله اول کارکردگرایی را مورد توجه قرار داده‌اند و در راستای هم‌گرایی با جریان اصلی معماری ساختمان‌های مدرن در اروپا و آمریکا به پیشینه تاریخی خود توجهی نداشته‌اند و نیازی به استفاده از مفاهیم، عناصر و اشکال معماری گذشته نمی‌دیدند. در ازبکستان نیز با شروع سلطه شوروی از سال ۱۸۸۱ م. شیوه‌های مدرنیزاسیون به سبک شوروی در نقاط مختلف این کشور تجلی یافت و تحولاتی نظیر تغییرات صورت گرفته در سبک زندگی و سکونت مردم در ایران، در ازبکستان نیز صورت گرفت که با برنامه‌ریزی به سبک اروپایی، معماری و شهرسازی مدرن شامل خیابان‌های گسترده و عریض و ساختن شهرک‌های مسکونی پیش‌ساخته و ارزان هم‌گام بود.

با توجه به تجزیه و تحلیل صورت گرفته پیرامون ۱۲ مجتمع مسکونی منتخب در ایران و ازبکستان که تحت تاثیر فرآیندهای مدرنیستی ساخته شده‌اند و نیز نتایج به‌دست‌آمده از جدول ۵ می‌توان این‌گونه اذعان داشت که مولفه‌های نوین طراحی مجتمع‌های مسکونی در بعد عینی، هم در آپارتمان‌های ایران (با فراوانی ۲۴) و هم در ازبکستان (با فراوانی ۲۳) بیشتر از دو مولفه دیگر مورد استفاده قرار گرفته‌اند. از بین مولفه‌های مورد بررسی در بعد عینی، دو مولفه نظیر استفاده از نمای آزاد و پنجره‌های نواری و استفاده از زوایای ۹۰ درجه در طراحی پلان و نما، در تمامی آپارتمان‌های مسکونی منتخب تکرار شده و حضور ثابت داشته‌اند. در وهله بعدی، بعد عملکردی در ایران (با فراوانی ۲۳) و در ازبکستان (با فراوانی ۲۲) قرار دارد. بعد کالبدی نیز در مرتبه سوم (در ایران با فراوانی ۱۹ و در ازبکستان نیز با فراوانی ۱۹) قرار دارد. از بین مولفه‌های مورد بررسی در بعد کالبدی، دو مولفه نظیر طراحی پلان با خطوط راست‌گوشه و غالباً به صورت مربع یا مستطیل و بهره‌گیری از سقف‌های مسطح در تمامی آپارتمان‌های مسکونی منتخب در ایران و ازبکستان تکرار شده و حضور ثابت داشته‌اند. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده می‌توان این‌گونه اذعان داشت که مجتمع‌های مسکونی ساخته‌شده در ایران و ازبکستان به تاثیر از فرآیندهای مدرنیستی از نظر برخی مولفه‌ها و ویژگی‌های عینی، کالبدی و عملکردی به‌گونه‌ای مشابه عمل کرده‌اند. نمودار ۴. نشان می‌دهد که ظهور مولفه‌های نوین طراحی مجتمع‌های مسکونی در بعد عینی، نسبت به دو مولفه دیگر در کشور ایران و ازبکستان پررنگ‌تر بوده است.



نمودار ۴. نقش مولفه‌های نوین در طراحی مجتمع‌های مسکونی منتخب ایران و ازبکستان در دوره پهلوی دوم (نگارندگان)

برای پاسخ به پرسش‌ها و فرضیات پژوهش، می‌توان این‌گونه اذعان داشت که تحولات صورت گرفته در عرصه طراحی و اجرای مجتمع‌های مسکونی تا حد زیادی تحت‌تأثیر فرآیندهای مدرنیستی (شرایط اجتماعی، سیاسی و جریانات فکری غالب در حکومت و لایه‌های جامعه این کشورها) بوده است و تشابه کلی در نوع تحولات و طراحی مجتمع‌های مسکونی ساخته شده در این دوران در ایران و ازبکستان به‌ویژه در فاصله سال‌های ۱۹۷۱-۱۹۴۶ م. (۱۳۵۰-۱۳۲۵ ه.ش.) وجود داشته است، که از جمله زمینه‌های این مشابهت را می‌توان این‌گونه عنوان کرد که در هر دو کشور تحولات فنی و تکنولوژی و نیز دستیابی به مصالح نوین ساخت‌وساز، تدوین طرح‌های جامع شهری و تغییر اساسی در طرز تفکر معماران، زمینه‌ساز بروز تحولات مشابه در دو کشور بوده است. سلسله حاکم در هر دو کشور بر آن می‌شوند که صورتی جدید از جهش و توسعه اقتصادی را متجلی سازند که همگرا و همسو با تحولات جهان سرمایه‌داری در سال ۱۹۶۰ م. در جهان باشد و در راستای دستیابی به مدل‌های غربی سعی در ساختن مجتمع‌های مسکونی دارند که در وهله اول کارکردگرا بوده و توجهی به پیشینه تاریخی و فرهنگی سرزمین‌های خود نداشته‌اند. بدین ترتیب در این دوران مجتمع‌های مسکونی در هر دو کشور ساخته شدند که از نظر ویژگی‌های بعد عینی (عدم استفاده از تزئینات و بهره‌گیری از پنجره‌های نواری و زوایای ۹۰ درجه در طراحی نما)، بعد کالبدی (طراحی پلان با خطوط راست‌گوشه و زوایای ۹۰ درجه) و بعد عملکردی (نظیر ادغام ساختمان‌ها با بستر فیزیکی‌شان بدون توجه به بستر، فرهنگ، جغرافیا و توجه به ملاحظات مهندسی کارکردگرایانه به‌جای مولفه‌های زیبایی‌شناختی) دارای مشابهت‌هایی می‌باشند اما به‌نظر می‌رسد بهره‌مندی و بازیابی ریشه‌های تاریخی و طرح‌های دوران اسلامی در تزئینات به‌کار گرفته‌شده در آپارتمان‌های مسکونی ساخته‌شده در ازبکستان در فاصله سال‌های ۱۹۷۱-۱۹۸۳ م. پررنگ‌تر باشد.

همچنین برای ساکنان شهری ازبکستان، چشم‌انداز زندگی در آپارتمان‌های مسکونی استاندارد، جاذبه کمی داشت. خانواده‌های بزرگ که عادت به خانه‌هایی داشتند که سه نسل در همسایگی یکدیگر با پیوند اجتماعی نزدیک زندگی کنند، نتوانستند خود را با آپارتمان‌های کوچک بلوک‌های مسکن جدید شوری سازگار نمایند. در نتیجه، نسبت قابل توجهی از جمعیت گرچه درگیر زندگی عمومی شوری بودند، ولی به خانه‌های قدیم‌شان دلبسته باقی ماندند. به‌علاوه، کارگران درگیر در ساخت مسکن تولید انبوه اغلب با استفاده از مصالح مشابه برای خودشان خانه‌های

مستقل و نیمه‌مستقل یک یا دو طبقه با حیاط‌های میانی احداث کردند که در جهت بازگشت به هویت تاریخی‌شان و نسخه‌های مینیاتوری خانه‌های حیاطدار سنتی از یک‌ها می‌باشند.

پی‌نوشت

۱. پیمان آخال یا آخال‌تکه، پیمانی است که مابین ایران و روسیه در زمان ناصرالدین‌شاه قاجار (در ۲۱ سپتامبر ۱۸۸۱م. برابر با ۳۰ شهریور ۱۲۶۰ه.ش.) برای تعیین حدود مرزهای دو کشور منعقد گردید و روسیه بر مرزهای شمال‌شرقی خراسان به واسطه این قرارداد تسلط یافت.
۲. Nikita Khrushchev: رهبر شوروی بعد از استالین و دبیر اول کمیته مرکزی حزب کمونیست از سال ۱۹۵۳م. و در سال‌های ۱۹۵۸ تا ۱۹۶۴م. نخست‌وزیر شوروی بود.
۳. Joseph Stalin: رهبر و سیاستمدار حزب کمونیست شوروی بود که در دهه ۲۰ م. به قدرت رسید.
۴. Khamid Alimdzhan Square
۵. Gyprogor
۶. کالاد، یک سیستم برای خانه‌سازی استاندارد به‌شمار می‌آید. یک سیستم مدولار مبنی بر بخش‌های پیش‌ساخته است که به‌عنوان یک راه‌حل جهانی در مواجهه با موضوع مسکن به‌شمار می‌آید. کالاد نخستین بار در شهر باری (bari) در ایتالیا مورد آزمون گذاشته شد. معماران تهران در کوی نارمک از همان پنل‌های خانه‌سازی کالاد که پیشتر در شهر باری به کار رفته بود استفاده کردند (شهر باری از نظر خطر زلزله سطح مشابهی به تهران داشت).
۷. Setec Batiment
۸. Chilanzar
۹. Tashkent Cheremushki
۱۰. Babur Street

فهرست منابع

- آبراهامیان، یرواند. (۱۳۷۶). *مقالاتی در جامعه‌شناسی سیاسی ایران*. ترجمه: سهیلا ترابی فارسانی. تهران: شیرازه. (۱۹۶۹).
- اژدری، عباس. (۱۳۲۶). *ساختمان خانه‌های ارزان در ایران*. آرشیکت، (۴)، ۱۳۳-۱۲۵.
- بانی مسعود، امیر. (۱۳۹۹). *معماری معاصر در ایران (از سال ۱۳۰۴ تا کنون)*. مشهد: کتابکده کسری.
- باور، سیروس. (۱۳۸۸). *نگاهی به پیدایی معماری نو در ایران*. تهران: نشر فضا.
- بدری، روح‌الله. (۱۳۹۱). *تحولات سیاسی-اجتماعی آسیای مرکزی در سده نوزدهم میلادی*. فصل‌نامه مسکویه، ۷(۲۲)، ۶۲-۲۳.
- بدیع، ناصر. (۱۳۴۳). *تهران بزرگ و علل پیدایش کوی‌های جدید*. معماری نوین، (۴)، ۲۲۲-۲۱۴.
- پاکدامن، ناصر. (۱۳۵۵). *آمارنامه اقتصاد ایران در آغاز جنگ جهانی دوم*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- جوادی، محمدهادی. (۱۳۷۴). *تجربه‌های دولت در خانه‌های ارزان*. مجموعه مقالات کنگره اول تاریخ معماری و شهرسازی ایران. تهران: سازمان میراث فرهنگی.
- حبیبی، محسن و هورکاد، برنارد. (۱۳۸۴). *اطلس کلانشهر تهران*. تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- خدایار، مسعود. (۱۳۳۶). *اولین ساختمان‌های kalad در کوی نارمک*. بانک ساختمانی، (۶)، ۱۵-۱۰.
- شیبانی، محمد علی. (۱۳۲۵). *پیدایش فکر تهیه ساختمان‌های دسته‌جمعی ارزان بها در ایران*. آرشیکت، (۱)، ۳۳-۲۵.
- طالبی، حامد و فرضیان، محمد و حجت، عیسی. (۱۳۹۳). *بررسی نقش حکومت، مردم و معماران در پیدایش کوی‌های مسکونی کوتاه مرتبه تهران در دوره پهلوی دوم*. هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، ۱۹(۱)، ۳۲-۲۳.
- کیاکجوری، خدیجه. (۱۳۵۱). *مشخصات کوی‌ها و مسکن در ۹ محله شهر تهران (گزارش منتشر نشده)*. وزارت آبادانی و مسکن، تهران: دفتر مطالعات و معیارهای ساختمانی.
- مختاری طالقانی، اسکندر. (۱۳۹۰). *میراث معماری مدرن ایران*. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

- وفایی، عباسعلی. (۱۳۸۸). *نگاهی به آموزش فلسفه در آسیای میانه (با تاکید بر ازبکستان)*. فصلنامه حکمت و فلسفه، (۱)۵، ۴۹-۵۹.
- ویلبر، دونالد و گلمبک، لیزا، (۱۳۷۴). *معماری تیموری در ایران و توران*. ترجمه: محمد یوسف کیانی و کرامت‌الله افسر. تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور. (۱۹۸۸).
- هنر و معماری. (۱۳۵۰). *ساختمان‌های بانک رهنی ایران*. هنر و معماری، (۱۱-۱۰)، ۱۲۴-۱۰۹.
- هنر و معماری. (۱۳۵۶). *طرح جامع آریاشهر*. هنر و معماری، (۴۰-۳۹)، ۷۲-۵۲.
- Abazov, Rafis. (2007). *Culture and Customs of the Central Asian Republics*. United States: Greenwood Press.
- Akhmedov, Madaminbek Khatamovich. & Nazarova, Dinara. (2015). *The Ways of the Development of Architecture of Independent Uzbekistan*. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 4(3), 45-49.
- Castillo, Greg. (1997). *Soviet Orientalism: Socialist Realism and Built Tradition*. *TDSR*, 7(2), 33-47.
- Islami, Nazanin. & Alborzi, Fariba. & Soltanzadeh, Hossein. (2021). *Revisiting the Influence on Modernism on International Style Architecture in Iran and Uzbekistan*. *Bagh- e nazar*, 18(94), 109-124.
- Meuser, Philip. (2016). *Seismic Modernism Architecture and Housing in Soviet Tashkent*. Germany: Dom publishers.
- Rujivacharakul, Vimalin & Hazel Hahn, Haejeong. & Tadashi Oshima, Ken. & Christensen, Peter (eds.). (2013). *Architecturalized Asia: Mapping a Continent through History*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Stronski, Paul. (2010). *Tashkent: Forging a Soviet City (1930-1966)*. Russia: University of Pittsburgg Press.
- URL 1: Asp-co. (2017). *A.S.P. Residential Tower*. Retrieved January 25, 2020, from <http://asp-co.ir/fa/Projects/tehran-tower>.
- URL 2: Newspaper.hamshahrionline. (2018). *Ekbatan Residential Complex*. Retrieved January 28, 2020, from <https://www.hamshahrionline.ir/news/422280/>.
- Vienna Centre of Architecture. (2013). *Soviet Modernism 1955-1991: Unknown History*. Austria: Park Books.